

УДК 33(520):339.7:327.7(5)

В. В. Удовік, аспірантка

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Інститут соціальних наук, кафедра історії та світової політики
Французький б-р, 24/26, Одеса, 65026, Україна
Тел.: 8 (048) 748-66-33; E-mail: violetta_udovik@mail.ru

ЯПОНІЯ У КОНТЕКСТІ СПІВРОБІТНИЦТВА АСЕАН+3: УРОКИ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ 1997–1998 РР.

У статті розглядаються причини азіатської фінансової кризи 1997–1998 рр. та діяльність Японії у рамках фінансового співробітництва АСЕАН+3, яке спрямоване на запобігання фінансової кризи у майбутньому та стабілізацію економічного становища в регіоні.

Ключові слова: Азіатська фінансова криза 1997–1998 рр., фінансове співробітництво, АСЕАН+3, Японія.

Економічні зв'язки Японії з країнами АСЕАН+3¹ є надзвичайно важливими. Об'єм торгівлі між Японією, Китаєм, Республікою Корея (далі Корея) та АСЕАН за період з 1999 по 2007 рр. зріс у 2,5 р., досягнувши 405,5 млрд доларів США у 2007 р. [13], а об'єм торгівлі між Японією та АСЕАН у 2007 р. склав 173,1 млрд доларів США [12]. Сума японських прямих інвестицій до АСЕАН досягла майже 11 млрд. доларів США у 2006 р., і, незважаючи на те, що вона знизилась у 2007 р. до 8,9 млрд доларів США [12], протягом останніх років Японія залишається найбільшим інвестором АСЕАН серед країн. Слід зазначити, що Японія також є одним із найбільших донорів у регіоні: вона надає технічну та фінансову допомогу через програму японського уряду “Офіційна допомога розвитку”. У період з 1997 р. по 2006 р. “Офіційна допомога розвитку” країнам АСЕАН, яка складається з грантів та кредитів, досягла 19,6 млрд доларів США [8].

Інтереси у Східній Азії є стратегічно важливими для Японії. *По-перше*, Японія тісно пов'язана з регіоном економічними зв'язками, тому будь-яка нестабільність у ньому впливатиме на її економіку. Крім того, зростаючий японський капітал потребує нового простору для застосування. З огляду на це японський уряд сприяє становленню стабільності в Азії, тим самим піклуючись про інтереси японських корпорацій, що спрямовують свій капітал у регіон. *По-друге*, надання фінансової допомоги країнам АСЕАН вважається важливим інструментом впливу у регіональній дипломатії Японії. Японський уряд розраховує на підтримку цих країн при вирішенні політичних питань, наприклад, при майбутньому голосуванні щодо надання Японії місця постійного члена Ради Безпеки ООН.

¹ Асоціація держав Південно-Східної Азії плюс три складається з десяти країн АСЕАН (Бруней, В'єтнам, Індонезія, Камбоджа, Лаос, Малайзія, М'янма, Сінгапур, Таїланд та Філіппіни), Китаю, Республіки Корея та Японії.

У 1997–1998 рр. під руйнівну кризову хвилю потрапили країни Південно-Східної Азії. Група найбільш динамічних країн світу 1980–1990-х рр. зіткнулася з неочікуваними для багатьох валютними і фінансовими проблемами.

На початку 1990-х рр. почалась *лібералізація азіатських економік*, що відкрила двері іноземним інвестиціям. Гроші зі всього світу спрямувались в Азію з неймовірною швидкістю. Зовнішній борг Кореї збільшився з 43,9 до 157 млрд доларів США з 1993 р. по 1997 р. Зовнішні борги Таїланду та Малайзії збільшилися більш, ніж у 2 рази, до 95,8 та 42,9 млрд доларів США відповідно з 1992 р. по 1997 р. У п'яти країнах, що більш за всіх постраждали від кризи — Корея, Індонезія, Таїланд, Малайзія та Філіппіни — зовнішній борг сягав приблизно 40% їх сумарного ВВП [21].

Найбільш важливою за розмір була *нестійкість капіталу*. Потоки приватного капіталу до цих п'яти країн збільшилися з 37,9 млрд доларів США у 1994 р. до 97,1 млрд доларів США у 1996 р. Наприкінці 1996 р. короткостроковий капітал складав 80% усього приватного капіталу, що зробило можливим швидкий реверс потоків капіталу. У 1997 р. капітал у розмірі 11,9 млрд доларів США покинув вищезазначені п'ять країн. Таким чином, у результаті реверсу потоків капіталу різниця між 1996 р. та 1997 р. склала 109 млрд доларів США, що дорівнює 10% докризового ВВП цих країн. *Швидкий відтік великої маси грошей* привів до знецінення азіатських валют, колапсу азіатських фондових ринків та банкрутству підприємств та банків [18, с. 2].

У липні 1997 р. першим зазнав атак таїландський бат, а далі національні валюти Малайзії, Індонезії та Філіппін. До кінця вересня порівняно з початком року валюти “першої хвилі” вказаних країн подешевшали: бат — на 42%, рупія — на 37%, рингіт — на 26%, песо — на 29% [1]. У січні 1998 р. вони зазнали найбільшого падіння по відношенню до долару США: бат — на 56%, рупія — на 81%, рингіт — на 46%, песо — на 41% [16]. З вересня зазнали кризового тиску валюти більш міцних економік — Кореї, Тайваню та Сінгапуру. У період з 1 жовтня по грудень 1997 р. корейський вон впав на 55%, а тайванський долар — на 19% [16].

Азіатська фінансова криза 1997–1998 рр. завдала великої шкоди економікам країн Південно-Східної Азії: рост ВВП цього регіону впав з 4,3% у 1997 р. до -6,2% у 1998 р. [9]. Вона змусила державних лідерів шукати нові шляхи поглиблення регіонального співробітництва з метою уникнення фінансової кризи у майбутньому та забезпечення стабільного економічного росту в Азії.

Ідея виникнення АСЕАН+3 вперше пролунала на саміті АСЕАН у Куала-Лумпурі у 1997 р. У 1999 р. на третій зустрічі лідерів Японії, Китаю, Кореї та країн АСЕАН було зроблено формальну заяву, що надала законний статус АСЕАН+3 та у якій вперше були зазначені 10 сфер регіонального співробітництва, однією з яких були фінансові питання.

Слід зазначити, що Японія зробила особистий вклад у подолання наслідків кризи 1997–1998 рр. З липня 1997 р. по листопад 1998 р. вона виділила 44 млрд доларів США в рамках програми “Заходи щодо надання

допомоги Азії”, 19 млрд з яких стали частиною пакетів Міжнародного валютного фонду (далі МВФ), наданих Таїланду, Індонезії та Кореї. У жовтні 1998 р., проголосивши “Нову ініціативу Міядзави”, Японія виділила ще 30 млрд доларів США, половина з яких призначались на середньо- та довгострокові фінансові потреби для економічної відбудови азіатських країн, а інша частина — на короткострокові потреби у капіталі у процесі впровадження реформ. Крім того, на зустрічі АСЕАН+3 у грудні 1998 р. Японія запропонувала трирічну програму надання кредитів у розмірі 600 млрд ієн (\cong 5 млрд доларів США), що надавались під 1% з періодом рефінансування 40 років [7].

Серед найважливіших заходів АСЕАН+3 у фінансовій сфері можна виділити Чіангмайську ініціативу, Ініціативу з розвитку азіатських ринків облігацій, Діалог з економічного аналізу та політики, моніторинг короткострокових потоків капіталу та заснування дослідницької групи. У 2000 р. на зустрічі міністрів фінансів АСЕАН+3 у Чіанг Маї (Таїланд) був прийнятий план під назвою *Чіангмайська ініціатива*. Міністри оголосили свій намір співпрацювати у чотирьох ключових напрямках: моніторинг потоків капіталу, регіональний контроль, заснування системи валютних свопів¹ та навчання персоналу. Через Чіангмайську ініціативу планувалося розширити системи двосторонніх валютних свопів за рамки країн АСЕАН, залучивши Японію, Китай та Корею.

Система свопів існувала в рамках АСЕАН з 1977 р. та дозволяла членам цієї організації обмінювати національну валюту на долари США на короткостроковій основі з метою полегшення тимчасових складнощів ліквідності валют. Такі валютні операції були здійснені п'ять разів: Індонезією у 1979 р., Малайзією у 1980 р., Таїландом у 1980 р. та Філіппінами у 1981 р. та 1982 р. Через невеликий розмір, у порівнянні з об'ємом торгівлі та потоками капіталу, ці угоди внесли незначний вклад у вирішення проблем міжнародних платежів [10, с. 14].

Японія відіграє важливу роль у сучасній системі свопів. В рамках Чіангмайської ініціативи вона уклала угоди з Кореєю у 2001, 2005 та 2006 рр. загальною сумою 20 млрд доларів США; з Таїландом у 2001, 2005 та 2007 рр. — 15 млрд доларів США; з Філіппінами у 2001, 2005 та 2006 рр. — 9,005 млрд доларів США; з Малайзією у 2001 р. — 1 млрд доларів США; з Китаєм у 2002 р. — 3 млрд доларів США; з Індонезією у 2003 та 2005 рр. — 9 млрд доларів США та Сінгапуром у 2003 та 2005 рр. — 5 млрд доларів США [11].

Двосторонні валютні свопи мають важливе значення як механізм регіональної фінансової підтримки. *По-перше*, потенційні позивачі, які вже уклали своп-угоди в межах АСЕАН, можуть завдяки двостороннім своп-угодам збільшити розмір доступних фондів у багато разів. Так, наприклад, на сьогодні укладено 16 двосторонніх угод на суму більш, ніж 83 млрд доларів США [17]. *По-друге*, розмір двосторонніх свопів є більшим у порівнянні з

¹ Валютний своп — операція з обміну національної валюти на іноземну з обов'язком зворотнього обміну через певний строк.

квотами МВФ, які визначають максимальний ліміт отримання фінансової допомоги від цієї організації. *По-третє*, завдяки тому, що вже визначені законна та операційна форми свопів, їх суми можуть бути легко збільшені. Так, у 2005 р. на засіданні міністрів фінансів АСЕАН+3 було прийнято рішення про підвищення ефективності Чіангмайської ініціативи, завдяки якому, Японія переуклала угоди з Кореєю, Таїландом, Філіппінами, Індонезією та Сінгапуром, збільшивши суми угод у декілька разів.

Країни АСЕАН+3 також запровадили *Діалог з економічного аналізу та політики*, що спрямований на запобігання фінансової кризи шляхом виявлення порушень у фінансовій системі регіону та прийняття своєчасних дій. Його вважають основою для надання негайної допомоги через Чіангмайську ініціативу у випадку виявлення ознак кризи. Діалог з економічного аналізу та політики проводиться щорічно на засіданнях міністерського рівня та двічі у рік на засіданнях заступників міністрів з метою обговорювання тенденцій економічного та фінансового розвитку регіону [19].

Важливе місце у регіональному фінансовому співробітництві займає *Ініціатива з розвитку азіатських ринків облігацій*, яка була прийнята у 2003 р. на шостому засіданні міністрів фінансів АСЕАН+3 у Філіппінах. Вона полягає у створенні азіатського регіонального ринку для торгівлі облігаціями у національних валютах.

Ініціатива з розвитку азіатських ринків облігацій має дві мети:

- створення ефективного та ліквідного ринку облігацій у Азії, що задовольнить потребу в фінансуванні регіону за рахунок приватних заощаджень;
- вирішення проблеми невідповідності між валютами та строком розрахунку, що виникла через фінансування довгострокових інвестиційних проєктів в національній валюті за рахунок короткострокового капіталу в іноземній валюті.

Впровадження ініціативи, головним чином, полягає у полегшенні доступу до ринку шляхом збільшення кількості видавців облігацій, а також їх видів та розвитку інфраструктури ринку [4].

Японські фінансові структури також сприяють розвитку азіатського ринку облігацій, що підтверджується такими фактами:

- випуск корейських забезпечених облігацій (паназіатські облігації) з гарантією Японського банку міжнародного співробітництва та Індустріального банку Кореї (2004 р.);
- випуск облігацій у національній валюті японськими підрозділами у Таїланді, Малайзії та Індонезії з частковою кредитною гарантією Японського банку міжнародного співробітництва та організації Японський експорт та страхування інвестицій;
- випуск облігацій у національній валюті Японським банком міжнародного співробітництва, Міжнародним банком, Азіатським банком розвитку, а також Міжнародною фінансовою корпорацією в Малайзії, Таїланді, Китаї та Філіппінах [19].

Просування ініціативи відбувається і до теперішнього часу. На десятій зустрічі міністрів фінансів АСЕАН+3 у травні 2007 р. (Кіото, Японія) було

прийнято рішення про проведення досліджень нових боргових обов'язків для інфраструктурного фінансування, просування секуритизації¹ та програми азійських середньострокових облігацій, а на одинадцятій зустрічі міністрів фінансів АСЕАН+3 у травні 2008 р. (Мадрид, Іспанія) була прийнята дорожня мапа, головна мета якої — подальший розвиток ринків облігацій у національних валютах [2].

Завдяки досягнутому прогресу розмір ринків облігацій країн Східної Азії (Китай, Гонконг, Індонезія, Корея, Малайзія, Філіппіни, Сінгапур, Таїланд, В'єтнам) виріс з 1,275 триліона доларів США у 2003 р. до 3,7 триліонів доларів США у першій половині 2008 р., тобто майже у три рази, а з часів Азійської фінансової кризи 1997–1998 рр. приблизно у десять разів (табл. 1).

Таблиця 1 [6]

Розмір ринку облігацій у національних валютах²

Рік	1997	2003	2004	2005	2006	2007	1 пол. 2008
Сх. Азія	402	1,275	1,678	2,039	2,700	3,447	3,711
Японія	4,422	8,802	9,403	8,854	7,096	7,647	8,149

Незважаючи на світову кризу 2008 р., ринки облігацій у національних валютах у регіоні зросли на 8, 1% з 2007 р. до липня 2008 р. Завдяки стійкості до економічної кризи ці ринки можуть стати ключовим джерелом фінансування фіскальної політики країн регіону для полегшення очікуваного економічного спаду. Передбачається, що внутрішні позики зростуть, тому що доступ до іноземних ринків стає дедалі складнішим. Так, наприклад, Китай та Корея вже мають фіскальні пакети, націлені на стабілізацію економік, що можуть бути частково профінансовані завдяки випуску облігацій у національних валютах [5].

Ідея про створення дослідницької групи була ініційована Японією на неофіційній зустрічі заступників міністрів фінансів та голів центральних банків АСЕАН+3 у 2002 р. та була затверджена у 2003 р. Діяльність цієї групи зосереджена на дослідженні шляхів подальшого зміцнення регіонального співробітництва та забезпечення фінансової стабільності.

Програма моніторингу короткострокових потоків капіталу була затверджена на четвертій зустрічі міністрів фінансів АСЕАН+3 у 2001 р. На ній було прийнято рішення щодо обміну інформацією про короткострокові потоки капіталу на двосторонній основі. Так, наприклад, Японія здійснює обмін інформацією з Кореєю, Філіппінами, Таїландом, Індонезією та В'єтнамом [19].

Важливе місце у зміцненні фінансової системи регіону займає ідея мультинаціоналізації Чіангмайської ініціативи, тобто створення *Азійського валютного фонду* (далі АВФ). Ідея створення АВФ була запропонована Японією за часів фінансової кризи 1997–1998 рр. Японський уряд розглядав АВФ як механізм фінансового співробітництва та координації

¹ Конверсії кредитів та інших активів у ліквідні цінні папери.

² У млрд доларів США.

політики у регіоні. Передбачалося виділити до фонду 100 млрд доларів США з валютних резервів центральних банків регіональних країн. Цю ідею сприйняли з ентузіазмом такі азіатські країни, як Малайзія, Філіппіни та Таїланд, але через жорстку опозицію США та МВФ, які побоювались зниження ролі МВФ у регіоні та світі, японський уряд був змушений анулювати свою пропозицію. Тоді, у 2000 р. замість створення АВФ міністри фінансів АСЕАН+3 прийняли Чіангмайську ініціативу [20].

Завдяки покращенню регіонального та міжнародного середовища, міністри фінансів країн АСЕАН+3 прийняли рішення про об'єднання валютних резервів на Мадридській зустрічі членів Азіатського банку розвитку у квітні 2008 р. Країни-члени АСЕАН, Японія, Китай та Корея погодились виділити 80 млрд доларів США до спільного резерву з метою захисту регіональних валют від спекулятивних атак та забезпечення ліквідності у випадку кризи. Лідери домовились, що 80% від погодженої суми будуть надані Японією, Китаєм та Кореєю, а 20% — країнами АСЕАН [15]. Міністри фінансів Японії, Китаю та Кореї підтвердили свій намір просувати мультинаціоналізацію Чіангмайської ініціативи в якості важливішої складової регіонального фінансового співробітництва на зустрічі у листопаді 2008 р. [14].

Завдяки урокам, засвоєним після кризи 1997–1998 рр., в умовах світової економічної кризи 2007/2008 рр. Азія знаходиться у ліпшому становищі, ніж інші регіони (табл. 2).

Таблиця 2 [3]

Рост ВВП у регіонах світу

Регіон	Східна Азія ¹	ЕС	Японія	США
3 кварт. 2007 р.	9%	2,3	1,9%	4,8%
3 кварт. 2008 р.	6,2%	-0,8	-1,8%	-0,5
Різниця	2,8%	3,1%	3,7%	5,3%

Незважаючи на це, азіатський регіон не може повністю уникнути кризи, бо має тісні торгові та фінансові зв'язки з рештою світу. Ключовими ризиками для азіатських країн є зниження експорту та потоків іноземного капіталу. Так, наприклад, з січня по листопад 2008 р. капіталізація фондових ринків знизилась на 23% ВВП в Індонезії, 40% — в Кореї, 45% — в Малайзії, 42% — в Філіппінах, 149% — в Сінгапурі та 38% — в Таїланді. Знецінення національних валют по відношенню до долару США таке: корейський вон — 29%, індонезійська рупія — 25%, сінгапурський долар — 10%, малайзійський рінгіт — 10%, тайванський долар — 9%, таїландський бат — 6%. Крім того, Азіатський банк розвитку прогнозує подальше зниження росту ВВП у регіоні до 5,8% у 2009 р. через поглиблення світової фінансової кризи [3].

За таких умов важливість фінансового співробітництва країн АСЕАН+3 значно зростає, а подальша реалізація Ініціативи з розвитку азіатських

¹ Китай, Гонконг, Індонезія, Корея, Малайзія, Філіппіни, Сінгапур, Тайвань, Таїланд.

ринків облігацій та створення АВФ стає ключовим фактором стабілізації регіональної системи фінансових відносин. Потрібен час, щоб побачити, чи вдасться АСЕАН+3 створити повноцінний фонд, але сьогодні добре зрозуміло, що стрімке зростання економічної взаємозалежності країн призвело до підвищення ролі співробітництва на регіональному рівні. Процес створення регіонального фінансового механізму в Азії є однією з ознак поглиблення процесу універсалізації міжнародних валютно-фінансових відносин і Японія, як ініціатор створення АВФ, відіграє у них важливу роль.

Література

1. Юрчишин В. Уроки валютних криз Південно-Східної Азії для України // www.razumkov.org.ua/article.php?news_id=630
2. ASEAN+3 New Asian Bond Markets Initiative Roadmap // http://asianbondsonline.adb.org/documents/080731_ABMI_Roadmap_Publication_Final.pdf
3. Asia Economic Monitor 2008// http://aric.adb.org/pdf/aem/jul08/Jul_AEM_complete.pdf
4. Asian Bond Markets Initiative // www.asianbondsonline.adb.org/regional/asean_plus_three_asian_bond_market_initiatives.overview.php
5. Asian Bond Markets Key Source of Funds for Governments During Turmoil, Says ADB// www.adb.org/media/Articles/2008/12708-asian-bonds-markets/
6. Asian Bond Monitor 2008// www.asianbondsonline.adb.org/documents/abm_nov2008.pdf; див. також 2004 р. та 2006 р.
7. Asian Economic Crisis and Japan's Contribution// <http://www.mofa.go.jp/policy/economy/asia/crisis0010.html>
8. Change in ODA Disbursements by region// <http://www.mofa.go.jp/policy/oda/white/2007/ODA2007/html/zuhyo/zu030141.htm>
9. ESCAP Survey of Asia-Pacific States// www.un.org/News/Press/docs/1999/19990408.rec36.html
10. Henning C. R. East Asian Financial Cooperation. — Institute for International Economics. — Washington. — 2002
11. Japan's Bilateral Swap Arrangements under the Chiang Mai Initiative // www.mof.go.jp/english/if/pcmie.htm
12. Joint Media Statement of the Fifteenth AEM-METI Consultations Singapore, 28 August 2008// <http://www.asean.org/21909.htm>
13. Joint Media Statement of the Eleventh AEM Plus Three Consultations Singapore, 28 August 2008// <http://www.asean.org/21906.htm>; див. також 2000 р.
14. Joint Message of the 9th Trilateral Finance Ministers' Meeting among China, Japan and Korea November 14, 2008, Washington D. C., USA// www.mof.go.jp/english/if/081115joint_message.htm
15. Joint Ministerial statement of the 11-th ASEAN+3 Finance Ministers' Meeting 4 May 2008, Madrid, Spain // www.mof.go.jp/english/if/as3_080504.htm
16. Neely M. Paper Tigers? How the Asian Economies Lost Their Bite// www.stls.frb.org/publications/re/1999/a/re1999a3.html
17. Network of Bilateral swap Arrangements under the Chiang Mai Initiative // www.mof.go.jp/english/if/CMI_0707.pdf
18. Radelet S., Sachs J. What Have We Learned, So Far, From the Asian Financial Crisis?//www.cid.harvard.edu/archive/hiid/papers/aea122.pdf
19. Regional Financial Cooperation among ASEAN+3 // www.mof.go.jp/english/if/regional_financial_cooperation.htm
20. Volz U. Asian Monetary Fund, Take Two // www.feer.com/economics/2008/june/an-asian-monetary-fund-second-try
21. Walton S. East Asia, 1997: Avoidable or Inevitable?// www.siu.edu/EASTASIA/walton_1001.htm

В. В. Удовік,

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
Институт социальных наук, кафедра истории и мировой политики
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

**ЯПОНИЯ В КОНТЕКСТЕ ФИНАНСОВОГО СОТРУДНИЧЕСТВА
АСЕАН+3: УРОКИ ФИНАНСОВОГО КРИЗИСА 1997–1998 ГГ.**

Резюме

В статье рассматриваются причины Азиатского финансового кризиса 1997–1998 годов, а также деятельность Японии в рамках финансового сотрудничества АСЕАН+3, направленного на предупреждение финансового кризиса в будущем и стабилизацию экономического положения в регионе.

Ключевые слова: Азиатский финансовый кризис 1997–1998 гг., финансовое сотрудничество, АСЕАН+3, Япония.

V. Udovik,

Odessa National University by I. I. Mechnikov
Institute of Social Sciences, Department of History and World Politics
Frantsuzskii blv., 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

**JAPAN IN THE CONTEXT OF FINANCIAL COOPERATION
AMONG ASEAN+3: LESSONS OF THE ASIAN FINANCIAL CRISIS
OF 1997–1998**

Summary

This article deals with the causes of the Asian financial crisis of 1997–1998 and Japan's activity in the framework of financial cooperation among ASEAN+3, which is aimed at preventing of financial crisis in the future and stabilization of economic situation in the region.

Key words: The Asian financial crisis of 1997–1998, financial cooperation, ASEAN+3, Japan.